

Ruhumuz, zaman ve mekanla kayıtlı olmadığından, bir şekilde kararlarını vermiş ve ruh için her şey olup bitmiş mi oluyor; konuyu nasıl anlamalıyız?

Evvela, *mevcudat* ve *mahlukat* tabiri, Allah ile *yaratılmışlar* arasında bir çizgi ve sınırdır. Kim bu çizgi ve sınırı aşarsa, küfür ve şirke girmiş olur. Yani mahlukat içinde en latif, en kayıttan azade, en nurani, en rasih, en maddeden uzak, en mükemmel şeyler bile yaratılmıştır ve mahlukat cinsindedir; bunları Allah'ı tenzih eder gibi tenzih edemeyiz. Mutlak münezzehe ve mukaddes tek varlık Allah ve sıfatlarıdır.

İkincisi, ruh ne kadar nurani ve latif bir mahiyette de olsa, zaman ve mekan kavramından münezzehe ve mukaddes değildir. **Ruh**, zaman ve mekanın en üst birimine doğru inkişaf edip geçmiş ve geleceği hazır zaman gibi görebilir, ama asla zaman ve mekan kapsamının haricine çıkamaz. Alem-i mümkün ile alem-i vücup dışında başka bir alem yoktur. Bir şey ya İlah'tır ya mahluktur. Tek ilah Allah olduğuna göre, onun dışındaki her şey mahluktur. Ruhun alem-i imkan içindeki kudsiyeti, ilahi bir kudsiyet değildir. Ruhun yüceliği izafi ve nispi bir yüceliktir; yani mahlukata nispetle yüce ve kutsidir, yoksa Allah ile nispeti küfür ve şirk olur.

Üçüncüsü, ruh ile ceset tabiat olarak birbirine zıt varlıklardır. **Ruh**, nurani ve latif bir varlıktır; **ceset ise** maddi ve kesif bir varlıktır. **Ruh**, zaman ve mekan kaydından mücerrettir; **ceset ise** zaman ve mekan ile mukayyettir. **Ruh**, bir anda binlerce işi tedbir ve tedvin edecek bir haysiyettedir; **ceset ise** aynı anda iki işi yapamaz. **Ruh**, hafif ve kayıtsızdır; **ceset ise** hantal ve sakildir. **Ruh**, inbisat ve tekemmül ettikçe **ceset** incilir, ruha karşı direncini yitirir, onun gibi latif ve nurani olmaya başlar. **Ceset** kalınlaşır ve hükmünü icra ederse, yani madde ve maddi kayıtlar inkişaf edip kesafet galip olursa, o zaman da **ruh** asliyetini kaybeder ve sakil bir hale dönüşür. Onun için ruh ile ceset iki mübayin rakiptir. Bir insanın hayatında bu rekabeti ruh kazanırsa, yani ruh inkişaf edip hükmünü icra ederse, cesette nuranileşir ve hatta ruh gibi hiffet bulur. Dikkat edilirse ruhun tarif ve tanımı maddeye göre ve ona kıyasla yapılıyor. Yani ruh zaman ve mekanın kayıtlarından münezzehtir denilirken, zaman ve mekan içinde en kamil ve nurani bir makamda olduğuna işaret ediliyor.

Ruh, maddi olmadığı için maddi kayıtların hepsinden münezzehtir. **Ruh**, bir anda binlerce işi görebilir, aynı anda beden bütünü her yerinde hazır ve nazır olabilir, zaman ve mekan kayıtlarının büyük bir kısmından azadedir. Yani beden ile zıttılar demek gerekir.

Dördüncüsü, **mec'ul** kelime olarak yapılmış, meydana çıkarılmış, ikame ve ihdas olunmuş olan demektir. İstilahta ise **mec'ul**, kudret sıfatı tecelli ve taalluk etmeden itibari ve nispi bir varlık kazanmış şeylere denir ki ruhun cevher ve iradenin meyalan veya meyalandaki tasarruf kısmı buna misaldir.

"Makdur", takdir olunmuş, Allah'ın takdiri ve daha evvelden takdir olunmuş ve tasarlanmış demektir. **Takdir** daha genel bir ifadedir, **mec'ul** kavramını da içine alıyor. Takdir, Allah'ın irade ve meşietine baktığı için hiçbir şey takdirin haricinde kalmaz, yani varlık sahasında ne var ne yok her şey onun takdir ve tercihi ile varlık kazanmış demektir. Buna irade ve ruhunun cevher kısmı da dahildir.

Mec'ul ve **mahluk** kavramlarına ışık tutacak bazı izahatlar yapalım. Biz **mec'ul** kavramının karşılığı olarak **makdur** değil **mahluku** tercih ediyoruz. Zira makdur geniş ve umumi bir kavramdır, ama *mahluk* ve *mec'ul* hususi ve özel bir kavramdır. Bu sebeple makdur, mec'ul kavramının zıddı ya da muadili değildir.

Bir bina yapılırken usta binanın sağ sol, aşağı yukarı, alt üst, doğu batı gibi izafi yönlerini çekiç ve iş araçları ile çakmaz. Bina vücut buldukça bu izafi kavramlar da bununla beraber terettübi olarak belirmeye ve tebayüne başlarlar. Ustanın çekici ile yapılmadıkları için, bir fayans ve tuğla gibi mevcut sayılmazlar. Ama bir fayans veya tuğla gibi mevcut olmamaları, tamamen yok ve hiç oldukları anlamına da gelmez. Birisine sorulsa binanın sağı neresi diye adam hemen gösterir, şayet yok ve hiç olsa idi adam nasıl gösterecekti. Zira aslı olmayan bir şey ne ispat edilebilir, ne de gösterilebilir. Demek adamın binanın sağını göstermesi izafi de olsa bir varlığının olduğunu gösterir.

İnsan mahiyeti de bir bina gibidir. İnsan binası inşa olunurken, bu binaya müterettib çok nisbi ve izafi hatlar ve kıyas araçları mevcudiyetsiz ve cisimsiz olarak varlık sahasına çıkarlar. Bunların Allah tarafından insan mahiyetine takılmasının sebebi ise; bu farazi hatlar ile Allah'ın mutlak ve idrak ve ihatası imkansız olan isim ve sıfatlarını bir nebze kıyas ile anlamak içindir. İnsana verilmiş olan benlik, yani sahiplenme duygusu ile insan cüzi ilim, irade, kudret gibi şeyleri kıyas ederek, Allah'ın külli ilim, irade, kudret gibi mutlak sıfatlarını anlamaya çalışır.

İnsan ruhunda da benzer manalar vardır. Yani mahlukata konu olan yönü var, olmayan yönü var. **Ruhun mahluk olan yönü**, hayvani olarak tarif edilen yönüdür. **Mahluk olmayan yönü ise** itibari ve nisbi alemdeki yönüdür. Yoksa "*mahluk değilse ilahtır*" anlamına gelen bir önerme burada geçerli olmaz. Zira mahluk ile ilahlık arasında varlıklarda mevcuttur. İrade ve ruhun cevher kısmı buna örnek olarak verilebilir. Yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi binanın her yönü mahluk ve cisim değildir. Ustanın eli ile yaptıkları mahluk ve cisimdir, ama terettübi olarak meydana gelen nispi varlıklar ise mec'uldür. Yani mahluk olarak değil tasarlanmış olarak varlık türündendir.

Ruhun emir alemindeki cevher kısmı mec'uldür, yani kudretsiz olarak varlık sahasına çıkmıştır, geri kalan hayvani ve sair aksamı ise mahluktur, yani kudretin tecellisi ile vücut bulmuştur. Ama hepsi takdir edilmiştir, takdirsiz hiçbir şey vuku bulmaz.